

ВПЛИВ МЕТИ ТА МОТИВІВ НА КВАЛІФІКАЦІЮ КАТУВАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Головною метою поновлення законодавства є приведення юридичних норм у відповідність до реалій сьогодення. Традиційними напрямками удосконалення механізму кримінально-правового регулювання є, по-перше, нормотворчість, тобто «створення» нових та удосконалення чинних кримінально-правових норм, і, по-друге, удосконалення практики застосування цих норм з метою закріплення законності в діяльності правоохоронних органів.

До числа практично недосліджених у теорії кримінального права питань відноситься, зокрема, проблема мотиву та мети при кваліфікації катування. Аналіз суб'єктивної сторони катування, який міститься у науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу (далі – КК) України, підручниках з кримінального права, монографіях, наукових статтях у ряді випадків є однотипним та поверхневим, страждає на неповноту чи, у деяких випадках, суперечить науковим основам кваліфікації.

Велике значення мають теоретичні дослідження конструкції складу злочину, передбаченого ст. 127 КК України, зокрема його суб'єктивної сторони, вони сприятимуть: чіткому відмежуванню катування від інших злочинів, а саме: побиттів, мордувань (ст. 126 КК України), а також злочинів, у яких дії, що утворюють катування, визнаються способом вчинення злочину (ст. 115, 121, 373, 377 КК України та ін.); удосконаленню кримінального законодавства та практиці його застосування.

Мотив – причина, яка спонукає індивіда до певного діяння. У ньому можуть домінувати біологічні та психічні властивості індивіда або соціальної групи (потреби, інстинкти, емоції, установки тощо). Мотив – це внутрішній стимулятор постановки та досягнення мети. Отже, мотиви та мета є взаємообумовлюючими і переходять/можуть переходити з одного стану в інший. Наприклад, вбивство під час пограбування (мотив – приховати злочин) у подальшому стає самоціллю, на досягнення якої особа, яка вчинила злочин, йде вже усвідомлено.

Мотивом вчинення насильства може бути будь-яка незадоволена потреба. Водночас, незадоволеними потребами не вичерпуються всі мотиви насильства. В залежності від класифікації злочинної поведінки, мотиви можуть бути різними. Так, для насильства у побутових злочинах характерними є мотиви особистої неприязні, ревнощів, помсти, як наслідку конфлікту. На міжособистісному та груповому рівнях можна виділити наступні мотиви насильства та жорстокості: імпульсивна жорстокість, як безпосередня реакція на ситуацію, яка обумовлена емоційною нестриманістю; інструментальна жорстокість, яка використовується як засіб досягнення злочинної мети; вимушена жорстокість як результат підпорядкування вимогам певного суб'єкта; жорстокість як результат групової солідарності, яка реалізує прагнення зберегти чи підвищити свій статус (престиж) у групі; жорстокість як основний мотив та мета злочинної поведінки, яка обумовлена соціально-психологічними властивостями особистості, для якої насильство є не способом досягнення мети, а самоціллю.

Останній вид мотивації насильства є одним із самих небезпечних. На міжособистісному та груповому рівнях він породжує феномен Чикатило чи Онопрієнко, а на рівні державних структур – Нерона, Гітлера, Сталіна.

Опис суб'єктивної сторони катування (ст. 127 КК України) свідчить про те, що даний злочин є виключно умисним: «умисне заподіяння фізичного болю або фізичного чи морального страждання» – наслідки; «нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій» – спосіб заподіяння наслідків або спосіб вчинення злочину. Вид умислу при катуванні – прямий, оскільки винний вчиняє насильницькі дії, усвідомлюючи, що вони спричиняють потерпілому фізичні або психічні страждання та бажає цього. Окрім вини, як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони будь-якого складу злочину, у диспозиції ст. 127 КК України закріплена мета (декілька альтернативних різновидів мети), яка є конститутивною (обов'язковою) для кваліфікації катування:

- примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі,
- отримати від потерпілого або іншої особи відомості чи визнання,
- покарати потерпілого чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких потерпілий або інша особа підозрюється,
- залякування потерпілого чи інших осіб,
- дискримінація потерпілого чи інших осіб.

Хоча мотиви не визначені у диспозиції ст. 127 КК України, не можна не враховувати їх при кваліфікації насильницьких дій.

При заподіянні сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання з метою:

- примусити потерпілого або іншу особу, наприклад, передати у власність майно або право на майно («примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі») – мотив є корисливий, а жорстокість – способом досягнення мети;
- отримати від потерпілого або іншої особи відомості чи визнання, наприклад, про подружню зраду – мають місце мотиви ревнощів, які обумовлені емоційною нестриманістю; про вчинення злочину (при примушуванні давати показання (ст. 373 КК України) – має місце мотив, який обумовлений соціально-

психологічними властивостями особистості, для якої насильство є реалізацією прагнення зберегти або підвищити свій професійний статус. Тому жорстокість поведінки цієї особи є способом досягнення мети;

- залякування або дискримінація потерпілого чи інших осіб. Цим випадкам притаманний мотив інструментальної жорстокості, яка обумовлена соціально-психологічними властивостями особи і насильство у цьому випадку є самоціллю;

- покарати потерпілого чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких потерпілий або інша особа підозрюється. Мотивація насильства та жорстокості у цьому випадку може обумовлюватися стосунками побутовими, міжособистісними та соціальними, тому однозначне визначення мотиву (мотивів) такої поведінки, без аналізу конкретної ситуації, є неможливим.

Отже, в залежності від мотивів, заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання з метою, визначеною у ст. 127 КК України, остаточно може кваліфікуватись не лише за вищезазначеною статтею, але і як сукупність злочинів.